SPROGMUSEET Redaktør: Ole Stig Andersen

Om

Er oversættelse mulig?

Af Jørgen Dalsgaard 16. januar 2011 • I kategorien Afrika, Ord • 🖶 🖂 🚮 🧳

Nogle subjektive betragtninger om forskelle mellem dansk og bantusprog

Jeg underviste engang på Luanshya Girls Secondary School i Zambia. Jeg var lærer i matematik og naturfag og lærte selv en masse af denne kontakt med en verden, som var ny for mig.

Jeg underviste på engelsk bl.a. i elektricitetslære. Når pigerne vendte hjem til deres eget miljø, skiftede de skoleuniformen ud med den traditionelle kanga, skiftede engelsk ud med sproget bemba, og kom til et hjem uden elektricitet. Jeg begyndte at tvivle på, om deres verden kunne passes ind i de rammer, jeg forsøgte at sætte op gennem min undervisning. For bedre at vurdere den baggrund, som jeg underviste på, satte jeg mig for at lære bemba. Dette blev starten på min interesse for bantusprog; en interesse jeg har holdt fast ved siden, specielt gennem de over 10 år, jeg har arbeidet i Afrika, (Zambia 1976-78, Tanzania 1981-84 samt Mozambique 1991-93 og 1995-98).

Jeg vil her forsøge at give nogle eksempler på, hvilke problemer, jeg har mødt, i forbindelse med at "oversætte" min verden til bantusprogenes og omvendt.

Omkring 500 bantusprog tales i det meste af den sydlige halvdel af Afrika. Sammen med jorddyrkning og jernteknologi er denne sprogfamilje spredt fra Cameroon mod syd og øst og diversificeret på bare 2-3.000 år. Derfor er bantusprogene lige så nært beslægtede som de romanske sprog. Det mest udbredte bantusprog, swahili, har kun få mio modersmålstalende, men over 100 mio andetsprogstalende. (Kort: Wikimedia)

Seneste sprognyheder 🚵

- Sprogforskerne fandt en skat i skoven | politiken.dk
- Lille indsats styrker små børns sprog \mid
- Lad os komme det danske 'jantekomma' til 26/4 livs | politiken.dk
- 23/4 Ud med sproget - Berlingske Mener | www.b.dk
- Unikt runefund i centrum af Odense | videnskab.dk
- John Holm, Pioneer in Linguistics, Dies at 72 | 4/1 www.nytimes.com
- Young women, give up the vocal fry and reclaim your strong female voice | www.theguardian.com
- Bill Funding Native Language Programs Passes | mtpr.org
- Sounds Of The Pilbara II: Songs In Language finishes recording - WAM - West Australian Music \mid wam.org.au
- Seven US Senators Introduce Bill to Promote Preservation of American Indian Languages - Native News Online | nativenewsonline.net

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprogmuseet.dk på et større kort

Ord

Først fire eksempler med enkelte ord:

Ordet træ på dansk betyder både planten og materialet. På swahili er "mti" både træ og medicin. Vi kan sagtens oversætte ordet, men det giver forskellige associationer i de to sprog.

Det danske ord "medgift", kan ikke oversættes til noget bantusprog, da det beskriver den danske tradition, at bruden skal have noget med sig for at blive gift. Det tilsvarende i bantusprog er lige det modsatte, beskrevet ved ordet lovolo, og det kan oversættes til brudepris, som egentlig ikke er et dansk ord, da man jo ikke betaler til brudens familie her i landet. I den danske tradition skal man betale for at få sin datter gift – i den afrikanske er datteren faktisk noget værd. Heraf følger bl.a, at hele den danske kønsrolle-debat ikke kan oversættes.

Det danske ord "fremmed" oversættes til "mgeni" på swahili, og dette ord betyder også "gæst". Det er nærliggende at sige "Mgeni ni mgeni", en fremmed er en gæst. I vores kultur er dette ikke så indlysende, f.eks er det nærliggende på engelsk at sige "A stranger is strange".

På det mozambikanske sprog shangana findes et verbum "kupfimba", der betyder "at dække krukken med blade, så vandet ikke spildes på vej hjem fra floden" Her kan man ikke oversætte, for et sådant ord har vi ikke på dansk, man må give en forklaring på ordet. Ordbogen bliver på denne måde til et leksikon.

Grammatik

Ligesom mit ordforråd er bestemt af min danske baggrund, så er min måde at lære sprog på bestemt af den grammatik, som jeg har lært i skolen, nemlig den latinske grammatik – og den slår ikke til for at beskrive bantusprog. Det vil jeg forsøge at vise ved et par eksempler:

A. Jeg har lært at ord inddeles i klasser; substantiver, verber, adjektiver osv, og det gælder også for bantusprogene, men de mangler en klasse, nemlig talordene. I vores sprog er dette en selvstændig ordklasse, hvilket viser hvor vigtigt talbegrebet er i vores kultur.

På bantusprog er 1, 2 og 3 adjektiver, der bøjes ligesom det tilhørende substantiv. Derimod er 4 og 5 substantiver (ligesom vi kan bruge "en håndfuld" for 5). Traditionelt er talsystemet bygget på base 5 (7=5+2), men swahili har udviklet et system, der lettere kan bruges professionelt (Da jeg underviste i matematik i Tanzania, observerede jeg, at de studerende brugte swahili ved gruppearbejde i statistik – det ville være umuligt på bemba eller shangana).

B. Ubestemt og bestemt artikel (en kat/katten) findes ikke på bantusprog; i bantusprog bliver sætningen konstrueret anderledes for at påpege, at det er en kat, vi kender i forvejen.

Mere i kategorien 'Afrika'

Sange fra skoven, mit tyveri og Yahya Hassan

Svdsudan

Koptisk sprog: Et egyptisk og kristent symbol

Mere i kategorien 'Ord'

Behövs ett nytt pronomen?

Ordbog over det danske Sprog

Coole Songs Downloaden - om engelsk påvirkning af dansk og tysk Sociologisk leksikon

Nye kommentarer

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Monica Scheuer til Jødiske efternavne

C. Verbernes variation eksemplificeret ved det dansk ord "ses":

(verbet (at) se hedder (ku)ona på swahili og (ku)vona på shangana).

- 1. "Kirken ses af mange mennesker", ses er her passivformen (-oniwa på swahili).
- 2. "Fyrtårnet ses let på afstand", *ses* er her ikke passiv, men angiver en egenskab ved fyrtårnet, hvilket i bantusporg beskrives ved en særlig form (*-oneka* på swahili).
- 3. "Vi ses i morgen" ses angiver her en gensidig handling, hvilket også har sin egen form. (-onana på swahili).

Vores "ses" svarer således til 3 forskellige former i swahili og andre bantusprog. Hvor vi har to former (aktiv og passiv), findes der på bantusprog flere — også flere end eksemplet angiver, og som vi jo ikke har noget navn for.

Verberne på bantusprog har en rigdom, som vi slet ikke kender i vore vesteuropæiske sprog, og som vi ikke kan oversætte.

Dette er blot nogle få eksempler på forskelle i sprogenes struktur. Jeg kunne have valgt andre, men det giver forhåbentlig grundlag for følgende udsagn:

Forsøger man ukritisk at bruge vores latinske grammatik på bantusprogene, går meget af rigdommen tabt.

Logik

Undervejs i mine sprogstudier opdagede jeg, hvor meget min tankegang er påvirket af den logik, som jeg har lært. Jeg troede faktisk at den var universel, men min logik er bygget på de traditioner, vi har fra den græske antiks traditioner.

Denne logik afslører sig i sproget, og her følger at par eksempler på dette:

A. Brugen af "før og "efter"

På dansk er "X kommer efter Y" og "Y kommer før X" ensbetydende. Det er den samme logik, som vi bruger ved "større" og "mindre" X > Y = Y < X, og det viser vores lineære tidsbegreb:

I bantusprog kan "X kommer efter Y" oversættes direkte fra dansk.

Derimod kan "Y kommer før X" kun siges med en negation: Y kommer på et tidspunkt, hvor X (endnu?) ikke var kommet.

Dette viser at bantusprogene ikke deler vores opfattelse af tid: At alle begivenheder kan ordnes kronologisk på en tidslinie - d.v.s en tallinie, som vi tænker os fortsætter ud i fremtiden.

B. Negation, brug af "ikke" eller "nej".

I min verden var negation et simpelt begreb: Hvis et udsagn er sandt, så er dets negation falsk, og omvendt:

"Han kommer" over for "Han kommer ikke". Et af disse er sandt, det andet falsk.

I bantusprog bliver negationen imidlertid bygget ind som en del af verbet:

"Han kommer" overfor "Han kommer-ikke", giver ikke nogen forståelsesproblemer.

men

"Alle eleverne læser" overfor "Alle eleverne læser-ikke" giver problemer.

Dette er ikke den negation, som jeg kender, og det kan let give anledning til misforståelser. Hvis min opfattelse af negation skal gengives, kan jeg ikke blot bruge "ikke", men skal omskrive til f.eks: "Der er nogen, der ikke læser".

C. En lille kuriositet i forbindelse med negation er følgende

Spørgsmålet "Kommer du i aften?" har to mulige svar:

ja (jeg kommer), eller nej (jeg kommer ikke)

Det giver ikke problemer.

Spørgsmålet "Kommer du ikke i aften" har på bantussprog to mulige svar:

ja (spørgsmålet bekræftes – jeg kommer ikke) eller nej (spørgsmålet benægtes – jeg kommer)

Er det måske ikke logisk!

Implikation, ("hvis-så") på bantusprog giver også nogle interessante logiske udfordringer, men det er svært at beskrive i kort form, så det nævnes kun her.

Forsøger man ukritisk at bruge vores græske logik på bantusprogene, går meget af forståelsen tabt.

Musik

 $Endelig\ et\ sidste\ eksempel,\ som\ ikke\ handler\ om\ sprog\ i\ traditionel\ forstand:$

Mine elever på Luanshya Girls Secondary School sang meget smukt. Jeg fik nogle af sangene på bånd, men jeg ville gerne fastholde det på tryk. Da jeg så fik noderne, fandt jeg ud af at tonerne ikke kan skrives på vores nodesystem – sangene indeholdt toner, som vi traditionelt vil kalde falske toner. Jeg ser dette som en begrænsning i vores nodesystem. Dette system blev formaliseret i begyndelsen af det 18. årh gennem Bachs "Das Wohltemperierte Klavier". I den forbindelse blev "den tempererede toneskala" defineret matematisk: 12 halvtoner med samme

frekvensforhold, nemlig $^{12}\sqrt{2}\approx 1.0595$ med kammertonen A som fixpunkt. Når nu kammertonen har en frekvens på 440 herz, kan man selv regne ud hvilke toner, der hører med – alt andet får prædikatet falsk. Dette ændrer ikke, at mine elever sang meget smukt, men den skønhed kan ikke fastholdes med vores nodesystem.

Der findes ikke noget skriftligt system til at beskrive den musik, jeg oplevede, men der findes naturligvis musikinstrumenter til formålet – disse instrumenter kan så til gengæld ikke bruges til vores musik. jane til Jødiske efternavne
InglêS til Sprogene i Mozambique
Birgit Eggert til Hvad er der blevet af Maren?
Grethe Movsing til Hvad er der blevet af Maren?
Henrik Klindt-Jensen til Ded borrijnholmska måled

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter engelsk esperanto Formidling fransk identitet konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale Underholdning Video vokaler

Arkiv	Resources
anuar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the
november 2014	World. Pronounced.
maj 2014	LL-Map: Language and Location
marts 2014	Minority Rights Group
februar 2014	Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
oktober 2013	UNESCO Atlas of the World's
august 2013	Languages in Danger
marts 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
anuar 2013	oli doldros (Wileo)
december 2012	
november 2012	Resurser
oktober 2012	
september 2012	Bogstavlyd
juli 2012	Dansk sprognævn
uni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordnet. Dansk sprog i ordbøger
november 2011	og korpus
oktober 2011	Sproget.dk
september 2011	Svenska Akademien
august 2011	∂ (Schwa.dk)
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	

februar 2010

ianuar 2010

Forsøger man ukritisk at bruge vores nodeskrift på bantufolkenes musik, går meget af skønheden tabt.

Konklusion

Spørgsmålet i titlen lød: "Er oversættelse mulig?"

Mit svar er "nej", i hvert fald hvis oversættelse tages bogstaveligt: De ord, vi forsøger at oversætte, dækker ofte over begreber, ideer, relationer, og andet, som kan slet ikke beskrives med danske ord.

Et mere relevant spørgsmål er "Er forståelse mulig" og her er svaret klart **"ja"**. Man skal blot åbne for nye perspektiver og acceptere, at der er flere indfaldsvinkler til verden. Det var kontakten med andre kulturer, der fik mig til at se den begrænsning, der ligger i kun at kende et sprog!

Jørgen Dalsgaard, pensioneret gymnasielærer Associeret forsker ved Lingvistisk Afdeling, Århus Univ

december 2009 november 2009 oktober 2009 september 2009 august 2009 juli 2009 juni 2009 maj 2009

april 2009

marts 2009

Læs også:

- 1. Tolkning og oversættelse i Europa Flygtningestrømmen fra Nordafrika har sat Schengensamarbejdet under pres.

 Måske giver det sig udslag i en indskrænkning af arbejdskraftens fri bevægelighed i EUs indre marked. I Danmark
- Sprogene i Mozambique Afrikas sprogætter. Bantusprog (rødbrune) tales i det meste af den sydlige halvdel af Afrika.
 Samtlige indfødte sprog i Mozambique er bantusprog (Kort: Wikipedia) Bantusprog Sprogene i Mozambique er alle bantusprog....
- Sprogpolitik i Mozambique Grænserne i det sydlige Afrika stammer faktisk fra 1885, selvom de fleste navne er ændret
 Landet Mozambique blev konstrueret ligesom mange andre afrikanske stater uden hensyn til lokale...
- 4. <u>Sprog og undervisning i Mozambique</u> Tosproget undervisning i Escola Primária Completa de Mahubo km 14. Indtil for nylig har al undervisning i Mozambique foregået på portugisisk, som var den tidligere kolonimagts sprog. Man er nu...

Tagget med: Afrika, bantusprog, bemba, Mozambique, Musik, negation, noder, oversættelse, swahili, talord, Zambia

6 kommentarer

Kirsten Klercke

16. januar 2011 • 17:04

Uhmm – det er godt skrevet og har meget gods i sig! Virkelig værd at gå videre med, så spændende, bl.a. sprogfilosofisk. Jeg synes ikke, at nogle sprog er rigere end andre, men deres forskellighed (som også hænger sammen med samfundsforhold, naturlige betingelser osv. osv) er sandelig værd at inddrage

Svar

Jens S. Larsen

16. januar 2011 • 21:35

Det er noget forfærdeligt sludder, Jørgen Dalsgaard her bringer til torvs. Det fleste af de eksempler han kommer med, findes der analogier til i europæiske sprog, herunder så almindeligt kendte sprog som russisk og fransk.

Og så følger "vores" sprog absolut ikke den "græske" logik særlig strengt. Grammatik følger ikke de samme regler som logik, men alligevel er det muligt at oversætte mellem ethvert sprogs grammatik og logikken.

Noder kender jeg mindre til end lingvistik, men jeg er alligevel noget paf over at Dalsgaard kan skrive at "vores nodesystem" ikke kan beskrive toner der falder uden for den tempererede toneskala. Hvis de noder han fik udleveret ikke var skrevet i "vores" nodesystem, hvordan kunne han så se de var noder?

Svar

Ole Stig Andersen

17. januar 2011 • 04:1

Jeg synes også interesserede skal kunne fornøje sig over diskussionen af denne artikel på Kirsten Klerckes Facebookside: http://www.facebook.com/#!/kirsten.klercke

Svar

@"Dette system blev formaliseret i begyndelsen af det 18. årh gennem Bachs "Das Wohltemperierte Klavier". I den forbindelse blev "den tempererede toneskala" defineret matematisk: 12 halvtoner med samme frekvensforhold, nemlig $12\sqrt{2} \approx 1.0595$ med kammertonen A som fixpunkt."

Det er en meget udbredt misforståelse, som desværre har slået rod selv i konservatorie-undervisning. Der må indføres en distinktion mellem 'veltempereret' (Bach) og 'ligesvævende' (som du beskriver).

Matematikken og den teoretiske forståelse af mulighederne med ligesvævende temperatur samt realisering af brugen for lut-instrumenter fandt sted sidst i 16. århundrede. Ingen ved, hvilken stemning Bach helt præcist skrev DWK for, men det var ikke ligesvævende temperatur, som først blev udbredt på taste-instrumenter midt i det 19. århundrede og i den grad slog igennem i begyndelsen af det 20. Notabene parallelt med 'tonalitetens sammenbrud'.

Se http://en.wikipedia.org/wiki/Equal temperament

Svar

Östen Dahl

21. januar 2011 • 22:45

På svenska kan man säga "Vi hade främmande" och mena "Vi hade gäster". Vi skiljer på "trä" (materialet) och "träd" ('tree'). En del svenskar (inte jag själv) skiljer också i talspråket mellan "ses" med långt e som är passiv och "ses" med kort e som har reciprok betydelse. Vilka språkfilosofiska slutsatser kan man dra av detta?

Svar

Lars Dahl

31. januar 2011 • 21:16

Tak for en sjov og indsigtsfuld artikel om en stump af min verden.

Jeg har også arbejdet en del år i Tanzania. Og der er utrolig mange spændende fænomener at tage fat på. Jeg tænker dog på, at vi ikke behøver tage så vidt omkring for at opleve sproglige oversættelsesvanskeligheder. Breakfast, Frühstück og morgenmad referer til vidt forskellige typer måltider.

Tal på swahili afslører sproget som det, det er: et arabisk lingua franca. Min tid i Tanzania viste mig, at der er stor forskel på bantu-orienteret swahili som man finder i indlandet og det arabisk orieterede swahili som hersker på kysten. "Fikra" refererer på kysten til 'tanke' mens man i bantuversionen vil møde "wazo".

Jeg er antropolog og lidt sprognørd. Jeg synes de grammatiske forskelle til f.eks. latin eller tysk er til at håndtere. Sprogets historie gør, at grammatikken er så hård, at man med den på plads praktisk taget kan konstruere sig frem ligesom f.eks. på esperanto. Så jeg – ok faglig bias – er langt mere opslugt af de kulturelle forskelle der er i sproganvendelsen.

@Östen Dahl: I Himmerland, DK sagde vi også i 60erne at naboens havde fået fremmede (altså gæster). For de fremmede kunne sagtens være så lidt fremmede som bedstefar og bedstemor fra Vendsyssel.

Og jeg tænker her på min tid i Tanzania, hvor jeg ganske ofte var gæst, at det var en social position, hvor man havde nogle fortrin i forhold til husets beboere – altså at man var fremmet i forhold til (havde det bedre end)værterne. "På 3.-dagen er det jemben (hakken)" sagde man – altså så var man ikke længere fremmed, men lige så tilbagetrukket som alle andre i huset: Mwenyeji – en af os.

Basi. Sina zaidi. Asante sana.

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)